

INTERNET, NYELVHASZNÁLAT ÉS DZSENDER-KUTATÁS

JUHÁSZ VALÉRIA

Szegedi Tudományegyetem, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

6725 Szeged, Hattyas sor 10.

juhaszvali@freemail.hu

Kivonat: Az internetes kommunikáció jellegzetességei és a társadalmi nem (gender, dzsender) közötti kapcsolatot vizsgálata a dzsenderkutatás egyik legújabb és legizgalmasabb területe. Az alábbi tanulmány arra keresi a választ, hogy miben különbözik a férfi és a női internetezők nyelvhasználata a kötetlen, ún. csevegő beszélgetésekben. A tanulmány elsősorban az idevágó angol és amerikai kutatások eredményeit mutatja be.

Kulcsszavak: internetes kommunikáció, írásbeli nyelvhasználat, férfi és női kommunikáció

1. A nemek írásbeli nyelvhasználati jellegzetességeinek kutatása

A virtuális környezet számos lehetőséget rejt magában arra vonatkozóan, hogy újraértelmezzük a nemekhez kapcsolódó és a nyelvhasználati kutatások elméleteit és eredményeit, valamint újakhoz jussunk, különös tekintettel a nemekre jellemző írásbeli kommunikáció jellegzetességeire. A legtöbb, a nyelvvel és a dzsenderrel¹ összefüggő kutatás a közvetlen kommunikációt vizsgálja, és még viszonylag kevés tanulmány foglalkozik a számítógépes kommunikáció és a dzsender közötti kapcsolat sajátosság jellegzetességeivel, összefüggéseivel.

A virtuális valóságban használt nyelvről is bebizonyítható, hogy alkalmazható rá a dzsenderkonstrukciós elképzelés, azaz hogy a neten előforduló nyelvhasználati formák nem illeszkednek egy az egyben a dzsenderlektusok (női/ferfi nyelvváltozat) oppozíciójába, hanem léteznek férfias, nőies, továbbá dzsendersemleges performanciák, illetve ezek kombinációi (Bruckman 1993, Curtis 1992, Danet 1996, Rodino 1997). Mindezeket nem vitatva azt állítjuk, hogy a hétköznapiakban az emberek igényt tartanak arra, hogy nőként vagy férfiként szemléljék őket. Ez alól kivételt képezhetnek a homoszexuálisok, vagy ha valakinek a biológiai neme eltér a két alapkategóriától, illetve ha adott szituációban az embereket nemükből eredő hátrányos megkülönböztetés éri stb. Ahhoz, hogy pontosabban meg tudjuk állapítani, hogy az ösztöneinken túl mit érzékelünk nőiesnek, mit férfiasnak – akár a számítógépes kommunikáción keresztül is –, további empirikus kutatások szükségesek.

A számítógép által történő kommunikáció vizsgálatának egyik kiindulópontja lehet a személyes kommunikáció kutatási eredményeinek ellenőrzése, a másik az írásbeli szövegek nemi sajátosságainak a kutatása, végül a CMC (= computer mediated communication) előbbiektől eltérő sajátosságainak a feltárása (Baron 2004).

1. 1. Külföldi vizsgálatok

Írásbeli szövegek nemi sajátosságainak jellegzetességeiről kevés empirikus anyag áll rendelkezésünkre. Az angolszász szakirodalomban legtöbbit Biber és munkatársai (1998) ilyen irányú kutatásaira utalnak. Biberék férfiak és nők magánleveleit vizsgálták a XVII. századtól kezdve a XX. századig. A vizsgálat középpontjában a személyes érintettségű (involved) és a tájékoztató (informational) jellegű levelek elemzése állt. A személyes érintettségű és a tájékoztató jellegű levelek vizsgálatánál olyan változókat vettek figyelembe, mint a jelen idő, az első és második személyű személyes névmások megjelenése, az összevonások és az *I think* 'gondolom', *I feel* 'érzem' jellegű, a magánszférába tartozó igék előfordulási gyakorisága (Biber 1988, Biber et al. 1998). A levelek közt volt olyan, amit nők nőknek, nők férfiaknak írtak és fordítva. Biberék (1998) nemcsak jellegzetes nemi különbségekről tudósítanak, hanem mindazokról a változásokról is, amelyek a XVII. és a XX. század között eltelt időszakban a dzsenderrel kapcsolatosnak mondhatók. Figyelemre méltó eredményük annak bizonyítása, hogy mind a XVII., mind pedig a XX. században a nők által írt levelek személyes érintettsége dominánsabb volt, a női levelek empatikusabbaknak, interaktívabbaknak bizonyultak, mint a férfiak által írt levelek. Hasonló jellegű volt Palander-Collin (1999) kutatása is, aki saját vizsgálatában egyrészt megerősítette Biberék eredményeit, másrészt új összefüggésekre hívta fel a figyelmet. Palander-Collin (1999) is XVII. században írt levelek vizsgálatával foglalkozott, és az ő megállapítása és elemzése szerint is a nők használtak több személyes elemet (interpersonal involvement) leveleikben, összevetve a férfi levélírók leveleivel.

Mulac és Lundell (1994) vizsgálata korunk nyelvhasználatára fókuszált. Egyetemisták rögtönzött esszéit vizsgálták, akiknek egy projektorral kivetített tájképről kellett írniuk. A kutatók korábbi kutatásokban megállapított kódok szerint 17 nyelvi jellemző alapján értékelték az írásokat. Ebben az osztályozásban „férfias nyelvi változók” voltak a mennyiségre való utalások, a bíráló melléknevek, az elliptikus mondatok, a helyhatározók, a mondatkezdő kötőszók vagy töltelékszavak. A „nőies nyelvi változók” közé tartozott a nyomatékosító határozók, az érzelemre utalás, a függő mondatok, a mondatkezdő határozók, a bizonytalanságra utaló igék, a habozást kifejező szavak, a hosszú és középhosszú mondatok domináns használata. Az esszék vizsgálata azt eredményezte, hogy a „dzsenderre kódolt” szövegek 72,5%-ban pontosan azonosították az esszéíró nemét. Price és Graves (1980) vizsgálata szerint a férfiak több nem sztenderd alakot használnak írásaikban, mint a nők. Biberékkel és az előbbi kutatásokkal összefüggésben kell megemlítenünk Argamonnak és társainak (2003) az Angol Nemzeti Korpuszra épülő számítógépes elemző programját, mely a fentebb felsorolt, nemileg preferált nyelvi jellemzők alapján hozzávetőlegesen 80%-osan tudja megállapítani a szerző nemét.

1. 2. Magyar vizsgálatok

Magyar írott szövegek vizsgálatánál hasonló százalékos eredményt ért el a nemi azonosításban Nagy Ferenc (1980), aki búcsúleveleket, rágalmazó, vádaskodó leveleket, önéletrajzokat és elmebeteg írásait elemezte. A mintákat elemezve az önéletrajzok nemi besorolása 75,6%-os (vö. 1980: 115) megbízhatóságúnak bizonyult, és a többi írás nemi besorolása is 70-80% közötti volt. Férfi szerzőre utaltak a következő nyelvhasználati jellegzetességek: rövid, terjengőségétől mentes fogalmazás, életrajzokat úgy írtak le, mintha adatlapot töltöttek volna ki, a családapák, ha gyermekeikről írtak, azt többes szám első személyben fogalmazták meg: *fiunk, lányunk*. Fogalmazásaikban „több a hivatalos íz,

vádaskodásaikat jogi nyelven szeretnék előadni”, a férfiak által írt „becsületsértő, rágalmozó levelek tartalma határozott intézkedéseket követel a „címzettől”. A búcsúlevelekben férfias vonásnak bizonyult a felelősség, a bocsánatkérés és a búcsúzás megfogalmazása, fiatalemberre vallott bizonyos kulcsszavak gyakori használata is: pl. *borzasztó dolgot, szörnyű tettemet* stb.

Női szerzőre utalt, hogy – mivel a nők bőbeszédűbbek – leveleik hosszabbak, leírásuk részletezőbb, s jelentéktelenebb, a tárgyhoz kevésbé tartozó eseményekre is kitérnek. (Az elmebeteg nők tartalomdúsabban írnak, mint a férfiak!). Életrajzaikban saját maguk és családtagjaik betegségéről is írnak, kitérőket tesznek, hangnemük finomabb, kedveskedőbb, ha környezetük rokonszenves tagjáról írnak (választékos szavak, kicsinyítő-becenév képzők), szívesen írnak környezetükhöz való viszonyukról, megindokolják tanulmányaikat, továbbtanulásukat vagy annak félbeszakadását, részletezik okleveleiknek számát, gyakran írnak anyagiakról. Leveleikben nemcsak a kedveskedő, hanem az ironikus megszólítás is gyakoribb. Amikor gyerekeikről írnak, az egyes szám első személyű alakot preferálják: *fiam, lányom*. Jellegzetesek leveleikben a következő szókapcsolatok: *őszintén szólna, őszinte és pontos választ várok, tudod, hogy van az, soha nem bocsátom meg, a verebek is csiripelik, félrevezet engem* stb.

Jellemző a pozitív és negatív jelzők halmozása (lírai kulcsszavak: *fekete gyémántom, a te könnyes feleséged*), az állítmányok halmozása, kedvelik a becéző személynév használatát, szívesen keltik azt a látszatot, hogy jó ügyet szolgálnak, hangnemük gyakorta moralizáló, a rágalmozó leveleknél egyszerűen közlik az igazságot, és inkább nőkre jellemző ilyen esetekben a trágárság, búcsúleveleikben gyakori a hamvasztás utáni vágy metaforikus megfogalmazása (vö. 1980: 55-125). Érdekes megjegyzése a kutatásnak a következő mondat: „névtelen írás aláírójaként szereplő férfi(név) esetén gyanítható, hogy nőtől származik a fogalmazvány, és fordítva” (Nagy 1980: 81).

2. Számítógépes kommunikáció és nemi jellegzetességek

A számítógép általi kommunikációs (CMC) kutatások egyik, szorosan az előbbiekhöz kapcsolódó kutatási témája az interneten használt álnevek vizsgálata, ami összefüggésbe hozható az internet adta szerepjátszás lehetőségével. A net relatív anonimitást és biztonságot nyújt ahhoz, hogy az ember egy másik személy bőrébe bújhasson (We 1993). Jaffe és társai (1995) azt találták, hogy a nők az interneten sokkal gyakrabban választanak nemüket elfedő álneveket, mint a férfiak. Ezt a szerzők azzal magyarázzák, hogy a nők erőfeszítéseket tesznek arra, hogy biztossítsák a társalgás folyamán egyenlő státuszukat (Jaffe et al. 1995: 15). Bruckman (1993) szerint ezt azért teszik, hogy minimalizálják a szexuális zaklatást, diszkriminációt. Selfe és Meyer (1991) kutatásukban kiegészítették az előbbieket azzal, hogy a nők azért használnak álneveket, mert azt felszabadítóknak érzik, és ezáltal könnyebben beszélnek a nemről és a hatalomról is²¹. A férfiak – ellentétben a nőkkel – azért választanak maguknak női álnevet, hogy felhívják magukra a figyelmet (Curtis 1992). Az álnevek választása némi paradoxonnal is jár, mert általuk próbálják magukat megkonstruálni, ugyanakkor a beszédmód által öntudatlanul is számos információt fednek fel „valódi” nemükről (Goffman 1959), ami feszültséget teremthet a beszélgetőpartnerek között.

Egyes CMC kutatások megerősítik, hogy ez a kommunikációs forma csökkenti a nemek társadalmi határait. Más kutatások a felszabadító érzést is hangsúlyozzák, mert ebben a közegben olyan dzsenderkonstrukciók hozhatók létre, amelyek dacolnak a

kulturális normákkal. Reid (1993) is amellett érvel, hogy a felhasználók a választott nevük mentén konstruálják nemüket, ami elősegíti a társadalmi határok eltüntetését. Herring (1993, 2003) viszont kutatásaiban arra az eredményre jutott, hogy a számítógépes kommunikáció nem tünteti el a nemek közötti határokat, azaz nem demokratizál. Ha a férfiak kisebbségben is voltak az egyetemi levelező listán, még akkor is úgy érezték, hogy irányítaniuk kell a beszélgetést: a nők beszédét „cenzúrázták”, hosszabb üzeneteket küldtek, erős állításokat fogalmaztak meg, stílusuk agresszívebb volt, beszédük provokatívabb, szarkasztikusabb, viccesebb, vegyes csoportokban ők kezdték és fejezték be a beszélgetéseket stb., ezzel is kifejezve a hatalmi és hierarchikus viszonyokat. Ezzel szemben a nők megindokolják és minősítik/korlátozzák állításaikat, sok kérdést tesznek fel, többször is bocsánatot kérnek, a többieket támogatásukról biztosítják, a beszélgetőtársakkal harmonikus légkört alakítanak ki. Herring szinkrón CMC-re irányuló kutatása szerint a nemi szerepek itt kiegyenlítettebbek, azonban a férfiak itt is agresszívebbek, a nők pedig háromszor annyi mosolykódot küldenek.

Mindazonáltal több kutatásban is bizonyosságot nyert, hogy a vegyes csoportokban történő beszélgetésekben a nemek nyelvhasználata közelít egymáshoz, de különösen a többségi csoporthoz való igazodás jellemző: a nők egy férfiak által uralt beszélgetésben agresszívebbek lesznek, míg fordított helyzetben a férfiak nyelvhasználata igazodik a nőkéhez, stílusuk úgyszólván finomodik (Baym 1996, Herring 1996).

Egy másik eredmény szerint a férfiak agresszivitására a nők elhallgatnak, vagy egyszerűen kijelentkeznek a beszélgetésből (Herring 1993). Kramarae és Taylor (1993) megállapították, hogy a férfiak kontrollja még a női témákra is kiterjedt, még a csak nőknek szóló fórumokon is. Az online kommunikáció tehát épp úgy előhívja a nemekre vonatkozó sztereotípiákat, mint az offline. Ezt igazolja Matheson (1991) vizsgálata is, aki 105 egyetemistát vont be a kutatásba, és akiknek csak egy részével közölte, hogy a beszélgető partnere nő-e vagy férfi. Azok a nők, akikkel közölték, hogy a beszélgetőtársuk nő, sokkal inkább elvárták az együttműködő beszélgetési módot, mint azok, akik ezt nem tudták. Ha a beszélgetőtárs nemét nem közölték, akkor az alanyok azt hitték, hogy férfiakkal beszélgetnek. Eredménye azt is mutatja, hogy a férfihatalom áthatja a számítógépes kommunikációt is. Witmer és Katzman (1997) kutatása a nők együttműködőbb beszélgetési stílusával ellentétes eredményre jutott. Megállapították, hogy a férfiakhoz képest beszédük többször volt provokatívabb, és többet is veszekedtek egymással egy-egy beszélőlépésben. Az elemzők azonban ezt a jelenséget a nők ama attribútumához sorolták, hogy a nők emocionálisabban és expresszívebben fejezik ki magukat, mint a férfiak.

Más kutatások (Savicki et al. 1996) azt találták, hogy azokban a beszélgetésekben, amelyben a férfiak nagyobb arányban voltak jelen, jóval több férfias beszédmintát használtak, mint azokban, amelyekben kevesebben voltak. Ilyenek például a „tényorientált” beszélgetések, a cselekvésre való felhívások, míg az utóbbi csoportok több önfeltárukozást és feszültség-megelőzést vagy -csökkentést alkalmaztak a kommunikáció során.

Bruckman (1993) és mások is (Kramarae-Taylor 1993, Petersen 1994, Spender 1995) több résztvevős CMC-t³ⁱⁱⁱ vizsgáltak, és vizsgálatuk eredményeképpen igazolták, hogy a nőkre ebben a kommunikációs helyzetben is gyakorta szexuális objektumként tekintenek, azaz a nők jóval több szexuális célzatú figyelemben részesültek, vagy akár szexuális zaklatás áldozatai lettek, míg a férfiak felé sokkal kevesebb szexuális utalást is tartalmazó beszédaktus irányult. (Ennek egyik érdekes dimenziója, ok-okozati összefüggése lehet az a már korábban is említett tény, hogy a férfiak gyakran nőként jelentkeznek be a

csevegőcsatornákon⁴ⁱⁱⁱ.) A férfiak nyelvhasználatban is megnyilvánuló hatalomgyakorlása abban is megmutatkozott, hogy a nők több olyan kommunikációs szándéknyilatkozat címzettjei voltak, amelyben a beszédpartner technikai segítséget ajánlott fel az internetes kommunikáció lebonyolításával kapcsolatban. A segítségnyújtás kommunikatív aktsa gyakran tartalmazott szexuális konnotációt. A férfi beszédpartnerek nem, vagy csak igen kevés technikai segítséget kértek és kaptak.

A nők – Deborah Tannen által kapcsolatorientált beszélgetési módnak nevezett – jellegzetes stílusát igazolta Herring és Kaplan-Farrel is, akik szerint a nők magáért a barátkozásért vesznek részt online beszélgetésekben (Kaplan-Farrell 1994), ebből kifolyólag is jóval több személyes megjegyzéssel járulnak hozzá a beszélgetések fenntartásához, mint a férfiak (Herring 1993). Jaffe és munkatársai (1995) szerint a nők online kommunikációban jóval több szociális egymásrautaltságot, kapcsolatra utalást fejeztek ki, mint a férfiak, mind akkor, amikor valódi nevükkel, mind pedig akkor, amikor álnéven szerepeltek. A férfiak azonban több ilyen kapcsolatra való utalást fejeztek ki, ha álnévvel szerepeltek, mint abban az esetben, ha az igazi nevükkel.

Kaplan és Farrel (1994) is megfigyelte, hogy CMC-ben a nők jóval rövidebb üzeneteket küldenek, mint a férfiak, és részvételüket a kommunikáció fenntartása és a megegyezés irányítja.

Az IM (instant message, például a skype vagy msn) használatának nemi összefüggéseiről Baron (2005a) azt állapítja meg, hogy a férfiakra az jellemzőbb, hogy ők többször küldtek megnyilatkozásokat töredékekben, mint a nők. A férfiak a megnyilatkozások második részét gyakrabban kezdték mellérendelő kötőszóval, míg a nők inkább vonatkozói, alárendelt mellékmondatokat kötöttek egybe ebben a szituációban. A nők hosszabbra nyújtották a búcsúzkodást, azaz több üzeneten keresztül is búcsúzkodtak, és az elbúcsúzás beszédaktusa a legtöbb esetben hosszabb is volt, mint a férfiak hasonló beszédszándékot kifejező megnyilatkozásai. További jellemző nyelvhasználati jegy volt, hogy a férfiak több összevonást, míg a nők több emotikont használtak (Baron 2004).

Witmer és Katzman (1997) az emotikonokat, grafikus jeleket vizsgálva megállapították, hogy a nők szignifikánsan több ilyen alkalmaznak a „társalgás” során, mint a férfiak, így ezek dzsendermarkereknek is bizonyultak. Mindez összefüggésbe hozható azzal a sztereotípiával, miszerint a női beszéd érzelmileg telítettebb, mint a férfi.

Az emotikonok használatát egyes tanulmányok a rövidítésekkel együtt vizsgálják. A CMC egyik fő jellemzőjének tartják a speciális és hagyományos rövidítések használatának gyakoriságát. A rövidítések gyakori előfordulását a kutatások nem igazolták. Ezzel összefüggésben Baron (2004) és mások sem találtak vizsgálataikban nemi preferenciákat a rövidítések és a mozaikszavak használatát illetően. A rövidítéseknel jellemzőbbnek találják azonban az elgépeléseket – s különösen szinkron csevegéseknél – az önkorrektciókat. Erre vonatkozóan sem számolnak be nemi preferenciákról a tanulmányok.

Squires (2005) az angol nyelvben található aposztrófokat vizsgálta, azaz azt, hogy az azonnali üzenetváltásokkor (instant message) a nők vagy a férfiak nyelvhasználata tükrözi-e inkább a sztenderd változatot. Aposztrófok találhatóak az összevonásokban, hiszen betűkihagyásokkor alkalmazzák, mint a *don't* esetében, vagy a birtokviszony kifejezésénél egyes számban, például a *dog's*-nál, többes számban pedig a *dogs'* alakban. Az aposztrófok kihagyása csökkenti a produkciós időt és talán az érzékelési időt is. Squires azt találta, hogy az aposztrófokat gyakran kihagyják ezekben az üzenetváltásokban (Baron ezt nem találta jellemzőnek (2004)), azonban a férfiak gyakrabban elhagyják ezeket, mint a nők, különösen

az összehasonlásoknál. (A birtoklás kifejezésénél mindkét nem többször használt aposztrófot, de itt az esetek kis száma miatt a nemek között nem volt kimutatható statisztikai különbség.)

3. Összegzés

Míg Witmer–Katzman, Savivcki és munkatársai eredményeikkel a különbözőségekre mutattak rá, addig Herring, Jaffa és munkatársai a hatalomgyakorlás aspektusából tárgyalták az eltéréseket.

A nők sztenderdebb vagy innovatívabb nyelvhasználatát önmagában véve nem lehet bizonyítani csak a fentebb felsoroltakkal. Squires rámutatott, hogy a nők az internetes kommunikáció már létező elemeinek használatában hagyománykövetőbbek, míg az olyan új elemeknél, mint az emotikonok inkább innovatívabbak. A fentebb említett kutatásokból mindenesetre az is kiderült, hogy a vizsgálatok jó része a számítógépes kommunikáció és dzsender összefüggésében a különbséghipotézisre helyezi a hangsúlyt és a kérdésfeltevéseit ebben a kontextusban fogalmazza meg.

A fentiekből azt is megállapíthatjuk, hogy a bináris kategóriákban gondolkodó kutatások a CMC keretein belül megerősítették a korábbi dominancia vagy differencia hipotézist alkalmazó kutatások eredményeit, elsősorban azonban azt, hogy a CMC-t is a férfiak uralják: aki férfiaságot sugall magáról a számítógépen keresztül, több hatalommal bír, mint az, aki nőiesen viselkedik (Herring et al. 1992, Herring 1993, Kramarae-Taylor 1993, Selfe-Meyer 1991). Ezen felül: akik nőiesnek konstruálják meg magukat, jóval több korlátozásban és zaklatásban részesülnek (Bruckman 1993, Herring 1993, Kramarae-Taylor 1993, Petersen 1994, Spender 1995).

A közvetlen emberi kommunikációtól eltérő kutatási eredménynek számít a CMC vizsgálatában az álnevek használata és annak következményei, a grafikus jelek alkalmazásának dzsendermarker-szintű jellegzetességei és a speciális rövidítési technikák megjelenése.

A számítógépes kommunikációnak a bemutatott keretben való kutatása, a nemekre vonatkozó jellegzetességek kimutatásának szempontjából abba a gyakorlati nehézségbe ütközik, hogy nem könnyű olyan weboldalt találni, ahol össze lehet gyűjteni szociológiailag is reprezentatív értékű anyagot, amely ráadásul nagy megbízhatósággal tartalmazna a nemre vonatkozó változót is. Az egyik ilyen lehetőség lehet a kapcsolathálózati honlapok nyelvhasználati jellegzetességeinek vizsgálata, mert ezek a honlapok a felhasználók adatait az oldal eredeti funkciója miatt valószínűsíthetően a valóságnak megfelelően közlik.

Jegyzetek

¹A tanulmány az angol gender terminus magyar nyelvű változataként használja a dzsender szakszót.

²Selfe és Meyer kutatása azt az eredményt is hozta, hogy az álnevek használata az interneten még mindig nem elegendő ahhoz, hogy – a nyilvános terepnek megfelelően – ne a férfiak beszéljenek többit.

³MUDs = Multi-User Domains / Dungeons / Dialogues.

⁴Curtis (1992) kutatása szerint a legtöbb „női”, szexuálisan agresszív résztvevő a „MUDS”-ban férfi.

Irodalom

- Argamon, Shlomo–Koppel, Mosche–Fine, Jonathan–Shimoni, Anat Rachel 2003. Gender, genre, and writing style in formal written texts. *Text* 23. 321-346. <http://www.cs.biu.ac.il/~koppel/papers/male-female-text-final.pdf> Letöltés: 2006.06.14.
- Baron, Naomi S. 2004. See you online: Gender issues in college student use of instant messaging *Journal of Language and Social Psychology* 23. 4. 397-423. <http://www.american.edu/tesol/Baron-SeeYouOnlineCorrected64.pdf> Letöltés: 2006.10.09.
- Baym, Nancy 1996. Agreements and disagreements in a computer-mediated discussion. *Research on Language and Social Interaction* 29. 4. 315-345.
- Biber, Douglas 1988. *Variation across Speech and Writing*. Cambridge: Cambridge University Press. p.xiii, 299.
- Biber, Douglas–Conrad, Susan–Reppen, Randi 1998. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge: Cambridge University Press. p.x,300p.
- Bruckman, Amy S. 1993. Gender swapping on the Internet. *Proceedings of INET93, San Francisco, CA* <http://www.mith2.umd.edu/WomensStudies/Computing/Articles+ResearchPapers/gender-swapping> Letöltés: 2006.08.10.
- Curtis, Pavel 1992. Mudding: Social phenomena in text-based virtual realities. *Proceedings of Diac92* <ftp://ftp.lambda.moo.mud.org/pub/MOO/papers/DIAC92.txt> Letöltés: 2006.08.07.
- Danet, Brenda 1996. *Text as mask: Gender and identity on the Internet*. Elhangzott: Masquerade and Gendered Identity. Venice, Italy. <http://atar.mscc.huji.ac.il/~msdanet/mask.html> Letöltés: 2006.10.08.
- Goffman, Erving 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, New York: Doubleday. p.xii, 259.
- Herring, Susan C. 1993. Gender and democracy in computer-mediated communication. *Electronic Journal of Communication*. <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/ejc.txt> Letöltés: 2006.08.10.
- Herring, Susan C. 1996. Posting in a Different Voice: Gender and Ethics in Computer-Mediated Communication. In: Ess, Charles (szerk.): *Philosophical Perspectives on Computer-Mediated Communication*. Albany: SUNY Press. pp.115-145.
- Herring, Susan C. 2003. Gender and Power in Online Communication. In: Holmes, Janet–Meyerhoff, Miriam (szerk.): *The Handbook of Language and Gender*. Malden, MA: Blackwell. pp. 202-228 <http://rkcsi.indiana.edu/archive/CSI/WP/WP01-05B.html> Letöltés: 2006.10.17.
- Herring, Susan C. – Johnson, Deborah – DiBenedetto, Tamra 1992. Participation in Electronic Discourse in a "Feminist" Field. In: Hall, Kira – Bucholtz, Mary – Moonwomon, Birch (szerk.): *Locating Power: Proceedings of the Second Berkeley Women and Language Conference*. California: Berkeley. pp. 250-262
- Jaffe, J.M.–Lee, Y.–Huang, L.–Oshagan, H. 1995. *Gender, pseudonyms, and CMC: Masking identities and baring souls*. Elhangzott: The Annual Conference of the International Communication Association, Albuquerque, New Mexico, <http://research.haifa.ac.il/~jmjaffe/genderpseudocmc.html>. Letöltés: 2006.08.10.

- Kaplan, Nancy – Farrell, Eva 1994. Weavers of webs: A portrait of young women on the net. *The Arachnet Electronic Journal on Virtual Culture* 2. 3.
<http://iat.ubalt.edu/kaplan/weavers/weavers.html> Letöltés: 2006.10.11.
- Kramarae, Cheris – Taylor, H. Jeanie 1993. Women and Men on Electronic Networks: A Conversation or a Monologue? In: H. J. Taylor - C. Kramarae - M. Ebben (ed.): *Women, Information Technology and Scholarship*. Center for Advanced Study, University of Illinois, Urbana- Champaign. pp. 52-61.
- Matheson, Kimberly 1991. Social cues in computer-mediated negotiations: Gender makes a difference. *Computers in Human Behavior* 7. 137-145.
- Mulac, Anthony–Lundell, Torborg Louisa 1994. Effects of gender-linked language differences in adults' written discourse: Multivariate tests of language effects. *Language and Communication* 14. 299-309.
- Nagy Ferenc 1980. *Kriminalisztikai szövegnyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Palander-Collin, Minna 1999. Male and female styles in seventeenth century correspondence. *Language Variation and Change* 11. 123-141.
- Petersen, Julie 1994. *Sex and the cybergirl: When Mother Jones stepped out onto the electronic superhighway, so did a few cyberpigs. Mother Jones May-June.*
http://www.mojones.com/mother_jones/MJ94/petersen.html.
- Price, Gayle B.– Graves, Richard L. 1980. Sex differences in syntax and usage in oral and written language. *Research in the Teaching of English* 14. 2. 147-153.
- Reid, Elizabeth 1993. Electronic chat: Social issues on Internet Relay Chat. *Media Information. Australia* 67. 62-70.
- Rodino, Michelle 1997. Breaking out of binaries: reconceptualizing gender and its relationship to language in computer-mediated communication.
Journal of Computer-Mediated Communication 3.
<http://jcmc.indiana.edu/vol3/issue3/rodino.html> Letöltés: 2006.08.07.
- Savicki, Victor – Lingenfelter, Dawn – Kelley, Merle 1996. Gender language style and group composition in Internet discussion groups. *Journal of Computer-Mediated Communication [Online]* 2. 3. <http://ascusc.org/jcmc/vol2/issue3/savicki.html>.
- Selfe, Cynthia L. – Meyer, Paul R. 1991. Testing claims for on-line conferences. *Written Communication* 8. 2. 163-192.
- Spender, Dale 1995. *Nattering on the Net: Women, Power and Cyberspace*. North Melbourne, Spinifex. .
- Squires, Lauren M. 2005. *Whats the use of apostrophes? Gender difference and linguistic variation in instant messaging*. Elhangzott: Internet Research 6.0: Generations, Oct. 6-9, Chicago, IL <http://www.american.edu/tesol/CMCSquiresFinal.pdf>
 Letöltés: 2006.10.07.
- We, Gladys 1993. Cross-gender communication in Cyberspace.
The Arachnet Journal on Virtual Culture 2. 3.
<http://www.mith2.umd.edu/WomensStudies/Computing/Articles+ResearchPapers/cross-gender-communication> Letöltés: 2006.07.08.
- Witmer, Diane F. – Katzman, Sandra Lee 1997. On-line smiles: Does gender make a difference in the use of graphic accents? *Journal of Computer-Mediated Communication [Online]* 2. 4. <http://ascusc.org/jcmc/vol2/issue4/witmer1.html>.